

Prof. zw. dr hab. Stanisław Palka

Recenzja pracy doktorskiej Karoliny Gruca – Szumańskiej pt. „Popularność ucznia w klasie szkolnej a wyniki w nauce i poziom sprawności fizycznej 12 – 13 – latków ze środowiska miejskiego i wiejskiego”

Karolina Gruca – Szumańska podjęła się opracowania tematu dotyczącego związków popularności 12 – 13 – letnich uczennic i uczniów w klasach szkolnych z ich wynikami w nauce i poziomem ich sprawności fizycznej, rzecz ujmuje z odniesieniem do środowisk terytorialnych szkół (miasto, wieś) i standardów społeczno – ekonomicznych rodzin. Godne uwagi jest to, że badaniami objęte zostały uczennice i uczniowie w ważnym okresie rozwojowym życia: dorastania, adolescencji. Poszczególne składniki: popularność uczennic i uczniów w klasach szkolnych, wyniki w nauce, sprawność fizyczna, środowiska terytorialne szkół, standardy społeczno – ekonomiczne rodzin były już wcześniej badane ale z biegiem lat ulegają zmianom, Autorka przeprowadziła badania w roku szkolnym 2018/2019, zatem zdobyła dane aktualne a więc ważne poznawczo.

Tekst pracy jest dobrze ułożony, zgodnie z wymaganiami stawianymi w naukach społecznych, nauk o kulturze fizycznej autorkom i autorom prac naukowych, w jej skład wchodzi:

- Wstęp,
- Część teoretyczna („Rozdział I. Teoretyczne podstawy pracy”),
- Część metodologiczna („Rozdział II. Metodologia badań własnych”),
- Część zawierająca analizę wyników badań własnych, uogólnienia i wnioski z badań („Rozdział III. Wyniki badań”),
- Bibliografia,

- Aneksy,

- Spisy wykresów i tabel.

Niżej dokonuję analizy wymienionych wyżej poszczególnych składników pracy doktorskiej.

A. „Wstęp” stanowi dobre wprowadzenie w tematykę podjętej pracy i określa intencje poznawcze oraz praktyczne Autorki.

B. „Rozdział I. Teoretyczne podstawy pracy”. Rozdział teoretyczny składa się z jednego podrozdziału „1.1. Pozycja społeczna ucznia w klasie szkolnej”, ten podzielony jest na 6 elementów. Autorka stara się na podstawie analizy treści znacznej ilościowo literatury przedmiotu określić:

a) Pojęcie grupy społecznej, z syntetycznym wykorzystaniem publikacji socjologicznych i pedagogicznych;

b) Specyfikę klasy szkolnej jako grupy społecznej, grupy nieformalnej, wielowymiarowej, z cechami takimi jak jednoczesność, gwałtowność, jawność przeszłości, zmienność pozycji jednostek, dynamika grupowa. Tu powinna się znaleźć przyjęta przez Autorkę definicja podstawowej zmiennej, którą jest „popularność ucznia w klasie szkolnej”, brak jest jednak takiej definicji zarówno w rozdziale teoretycznym, jak i w rozdziale metodologicznym. Ten brak warto w przyszłości uzupełnić;

c) Rolę nauczyciela w budowaniu klimatu klasy szkolnej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na autorytet nauczyciela, na jego działalność nie tylko dydaktyczną, lecz także wychowawczą (ze stosowaniem metod wychowania), jednak Autorka stwierdza, że „*Rola nauczyciela należy do najtrudniejszych ról zawodowych...*” (s. 19);

d) Sprawność fizyczną i jej uwarunkowania, „*We współczesnych definicjach sprawności fizycznej zwraca się uwagę na to, iż stanowi ona właściwość charakteryzującą strukturalne i funkcjonalne podłoże, cechy codziennej aktywności*”

poszczególnych jednostek.” (s. 24). Autorka bardzo dobrze rozwija tę tematykę zwracając uwagę m.in. na motorykę ludzką, na wychowanie sportowe w rodzinie;

f) Sprawność fizyczną ukierunkowaną na zdrowie, ze szczególnym zwróceniem uwagi na rolę aktywności fizycznej młodzieży w okresie dojrzewania, co jest istotne w relacji do podjętych badań uczennic i uczniów 12 – 13 – letnich (to określone jest w temacie pracy).

Rozdział teoretyczny, jakkolwiek dobrze osadzony w treściach literatury przedmiotu, jest relatywnie niezbyt duży (w pracy liczącej 179 stron zawarty jest na 25 stronach, s. 9 – 33) oraz niepełny: brak jest uwzględnienia tematyki wyników w nauce, środowisk funkcjonowania uczennic i uczniów ze środowiska miejskiego i wiejskiego, standardu społeczno – ekonomicznego rodzin. Być może Autorka zechce to uwzględnić np. przygotowując tekst rozprawy do publikacji książkowej.

C. „Rozdział II. Metodologia badań własnych”. Karolina Gruca – Szumańska starała się w opisie metodologii swoich badań empirycznych uwzględnić składniki strukturalne przyjęte w naukach społecznych, naukach o kulturze fizycznej, jednak pominęła ważny składnik, którym są „Zmienne i wskaźniki”, właśnie w nim można było określić zmienną podstawową „popularność ucznia w klasie szkolnej”, tym bardziej, że brak jest definicji tej zmiennej w rozdziale teoretycznym, o czym napisałem wcześniej. Autorka przedstawia:

1) „*Cel badań i pytania badawcze*” (faktycznie „cele badań”). Autorka przytacza problemy szczegółowe (do których stara się odnieść w kolejnym rozdziale) ale nie formułuje problemu głównego odpowiedniego do tematu pracy, większość problemów szczegółowych sformułowana jest w postaci pytań rozstrzygnięcia (z partykułą „czy”) a nie dopełnienia, problem 7. jest niedookreślony „*Jaki wzorzec ucznia funkcjonuje w świadomości badanych?*” (s. 34), których badanych?. Niemniej problematyka badań jest użyteczna badawczo.

2) „*Hipotezy badawcze*”, w badaniach diagnostycznych hipotezy nie są potrzebne ale hipoteza 4. dotycząca działań interweniujących w procesy wychowania jest użyteczna.

3) „*Metody i narzędzia badawcze*”, Autorka zastosowała „*następujące metody badawcze: sondaż diagnostyczny, socjometrię, wywiad, analizę dokumentów szkolnych, testowanie*” (s. 36). Pomijając wyżej określone elementy (Czy wywiad nie wchodzi w skład sondażu?) warto podkreślić, że Autorka zastosowała dużą liczbę metod i narzędzi badawczych, co podnosi wagę przeprowadzonych badań. Oto one: badania socjometryczne (przy zastosowaniu testów Moreno), wywiady (z wychowawcami klas i nauczycielami wychowania fizycznego), analiza dokumentów (dzienniki lekcyjne, arkusze ocen), ankiety (do badania standardów społeczno – ekonomicznych rodzin), testy sprawności fizycznej. Efekty zastosowania tych metod dały dobre podstawy poznawcze, umiejętnie zostały wykorzystane w rozdziale zawierającym analizę wyników badań.

4) „*Charakterystyka badanej grupy*”, badaniami objętych zostało 452 uczennic i uczniów z 21 oddziałów klas VI i VII szkół podstawowych z 6 szkół miejskich i wiejskich. To duża grupa badawcza.

5) „*Teren badań*”. Badania przeprowadzone zostały w 3 losowo dobranych szkołach podstawowych Krakowa i 3 losowo wybranych szkołach w gminie Mogilany, obok Krakowa. Być może wyniki byłyby trochę inne w szkołach wiejskich znacznie bardziej oddalonych od Krakowa.

6) „*Przebieg badań*”, badania przeprowadzone zostały w I i II semestrze roku szkolnego 2018/2019 (praca doktorska złożona została w 2023 roku).

Badania Autorki są godne uznania, bowiem prowadzone były nie tylko w toku diagnozowania (I etap), lecz także w toku intencjonalnego ingerowania w procesy wychowania (II etap): „*Celem badań w drugim etapie była ocena wpływu autorskiego programu wychowawczego na pozycję społeczną i wizerunek w klasie uczniów odrzuconych, wyłonionych w pierwszym etapie badań. Program opracowany został wspólnie z pedagogiem szkolnym, a służył on poprawie relacji interpersonalnych w badanych klasach.*” (s. 34), zatem Autorka zastosowała badania, które określam jako „próbę eksperymentalną”, w której wprowadzone są zmiany pedagogiczne (zmienna zależna) pod wpływem działań innowacyjnych (zmienna eksperymentalna), można też

przyjąć, że Karolina Gruca – Szumańska zastosowała „eksperyment wychowawczy”, to wyraźnie podnosi wartość recenzowanej pracy.

[Vide: Stanisław Palka: *Pedagogika w stanie tworzenia*, Kraków 1999, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego; rozdział „Pedagogiczne eksperymenty i próby eksperymentalne”, s. 52 – 57.]

D. „Rozdział III. Wyniki badań”. Ten rozdział, napisany na stronach 45 – 147, zatem obszerny, bardzo bogaty informacyjnie, wzbogacony licznymi wykresami i tabelami jest wartościowym poznawczo składnikiem pracy doktorskiej Karoliny Gruca – Szumańskiej. Autorka ułożyła treści tego rozdziału nie według zestawu, wymienionych w rozdziale metodologicznym, problemów badawczych (tu wpięrow wymienione są uwarunkowania pozycji socjometrycznej uczennic i uczniów ze względu na środowisko terytorialne i płeć badanych osób), lecz według nieco innego klucza, celniejszego (wyników w nauce uczennic i uczniów, ich sprawności fizycznej), co ważne w rozdziale metodologicznym nie ma pytania (problemu) o popularności uczniów w klasie szkolnej, a więc kluczowego problemu związanego z tematem pracy, natomiast jest w analizie wyników podrozdział „*Popularność ucznia w klasie szkolnej*”, co dobrze dopełnia dane badawcze. Analizując niżej „*Rozdział III. Wyniki badań*” idę tropem tematów podrozdziałów przyjętym przez Autorkę. Oto stosowne dane.

1) „*Metody analizy i wstępne opracowanie danych*”. Autorka „wstępnie” analizuje wyniki badań diagnostycznych i eksperymentalnych czyli wiąże dane z I i II etapu badań, zatem faktycznie nie tylko wstępnie, lecz w pełni przedstawia wyniki badań i dostarcza bogatego zestawu danych, między innymi relacji (korelacji) między poziomem popularności uczennic i uczniów a wynikami w nauce oraz poziomem ich sprawności fizycznej, poziomem standardu społeczno – ekonomicznego tychże uczennic i uczniów, relacji między poziomami popularności a płcią badanych osób w pierwszym i drugim etapie badań, kluczowej zmiennej „*popularność ucznia w klasie szkolnej*”, od której zapewne powinna Autorka rozpocząć rozdział, poświęca uwagę w znacznie dalszym podrozdziale (podrozdział 5). Karolina Gruca – Szumańska dysponuje bardzo ważnymi informacjami, które stara się rzetelnie przedstawić w

pracy, wykorzystując w analizie wyników badań empirycznych ilościowych dobrze dobrane testy statystyczne, przede wszystkim z wnioskowania statystycznego, to podnosi wartość rozprawy.

2) *„Wyniki w nauce badanych uczniów”* (zapewne nie tylko uczniów, lecz także uczennic!) dobrze ujmują oceny (w sześciostopniowej skali ocen w szkole) w I i II etapie badań, arbitralnie przez Autorkę zestawione w przedziały: niski (2,20 – 3,40), przeciętny (3,50 – 3,90), wysoki (4,00 – 5,20).

3) *„Sprawność fizyczna badanych uczniów”* określona na podstawie punktacji testu sprawności fizycznej Eurofit została rzetelnie i gruntownie przedstawiona, znajdują się w tym podrozdziale dane o sprawności fizycznej dziewcząt ze szkół miejskich i ze szkół wiejskich. *„dziewczęta z terenów miejskich uzyskały wyższe wyniki sprawności fizycznej niż ich rówieśniczki zamieszkujące tereny wiejskie”* (s. 62), podobne są dane o sprawności fizycznej chłopców miejskich i wiejskich, tu też nieco wyższe wyniki uzyskali uczniowie ze szkół miejskich ale *„sprawność fizyczna (...) była na przeciętnym poziomie zarówno wśród dziewcząt, jak i chłopców bez względu na środowisko”* (s. 64).

4) *„Standard społeczno – ekonomiczny rodziny badanych uczniów”*. W tym podrozdziale podane zostały wyniki związane z poziomami wykształcenia ojców i matek z miasta i ze wsi, warunkami mieszkaniowymi badanych uczennic i uczniów ze szkół miejskich i wiejskich, posiadaniem urządzeń elektronicznych (telefonu komórkowego, laptopa, tabletu, komputera stacjonarnego), z korzystaniem z dodatkowych zajęć pozalekcyjnych ale szkolnych oraz zajęć pozaszkolnych. Dobrym pomysłem było określenie przedziałów wyników standardów społeczno – ekonomicznych na: niski, przeciętny, wysoki.

5) *„Popularność ucznia w klasie szkolnej”*. To jest kluczowy podrozdział w podjętym temacie badań (zmienna *„popularność ucznia w klasie szkolnej”*). Autorka w sposób wyczerpujący opracowała wyniki badań socjometrycznych w zakresie kryteriów: „Partner w ławce” i „Samorząd w klasie”, przyjęła kategorie pozycji uczniowskich: popularny, odrzucony, izolowany. W pierwszym etapie badań było 52

uczennic i uczniów popularnych, 328 – izolowanych i 72 odrzuconych (15,93%), zaś w drugim etapie określono wzrost liczby popularnych do 64, izolowanych było także 328, zaś spadła liczba osób odrzuconych do 60 (13,27%). Autorka bardzo szczegółowo analizuje rozkłady popularności i niepopularności uczennic i uczniów w każdej klasie z badanych szkół, posiłkując się licznymi wykresami (s. 80 – 112).

7) „*Uwarunkowania popularności i braku popularności w świetle uzasadnień wyborów socjometrycznych*” dają bardzo dobre dane (w 4 tabelach) o wskazywanych cechach wyborów cech pozytywnych oraz cech negatywnych zarówno w wyborach „Partner w ławce”, jak „Samorząd w klasie”.

8) „*Wyniki wdrożenia programu wychowawczego*”. Karolina Gruca – Szumańska bardzo dokładnie (głównie z wykorzystaniem wykresów słupkowych i tabel) określiła zmiany w wyborach lub odrzuceniach uczennic i uczniów w klasach szkół miejskich i wiejskich między I a II etapem badań.

Brakuje jednak w pracy oddzielnego podrozdziału poświęconego programowi wychowawczemu (opracowanemu przez Autorkę przy udziale pedagoga szkolnego), zaś w aneksach przykładów lekcji z takimi programami, jest to nieco skrótowo to ujęte w rozdziale metodologicznym (s. 44) ale w odniesieniu do zmieniania statusu społecznego uczniów odrzuconych (z 72 do 60), jednak nastąpił także wzrost liczby osób popularnych (z 52 do 64), czy to też efekt stosowania programu wychowawczego? Może Autorka zechce w przyszłości opublikować artykuł metodyczny na temat tego „programu wychowawczego”, wszak jest to pożądana innowacja wychowawcza nie tylko na lekcjach wychowania fizycznego.

W Rozdziale III. dobrze ujęte są „uogólnienia i wnioski z badań” zamieszczone w punktach „*Dyskusja*”, „*Wnioski*”, „*Aplikacje praktyczne*”. W rozwiniętej (s. 126 – 145) „*Dyskusji*” Autorka szczegółowo odpowiada na pytania badawcze (problemy szczegółowe) zawarte w rozdziale metodologicznym (s. 34 – 35), jakkolwiek rozdział obejmujący wyniki badań (R. III.) jest inaczej skonstruowany, ponadto weryfikuje hipotezy badawcze. Ważne i godne uznania jest stwierdzenie Autorki na stronie 144: „*Wyniki badań potwierdzają, iż odpowiednie działania wychowawcze w stosunku do*

uczniów niepopularnych (nieakceptowanych) – tzw. pozytywne wzmocnienie – zmieniły ich wizerunek w oczach pozostałych uczniów. Odsetek uczniów, którzy zmienili swoją pozycję socjometryczną może wydawać się niewielki, jednak należy pamiętać, że praca wychowawcza, której celem jest zmiana wizerunku ucznia w oczach koleżanek i kolegów jest trudna i czasochłonna. Ponadto jest wypadkową wielu wpływów, zarówno intencjonalnych jak i niezamierzonych.”. (To była „próba eksperymentalna”, zaś dopiero w „eksperymentcie” jest niezbędna kontrola nad zmiennymi ubocznymi!).

E. „Bibliografia”, zawarta jest aż na 14 stronach (s. 148 – 161), w zestawieniu bibliograficznym jest ponad 30 tekstów obcojęzycznych. bibliografia wystawia Autorce bardzo dobre świadectwo, szkoda, że nie wykorzystywała w pełni tego bogactwa w rozdziale teoretycznym (R. I.).

F. „Aneksy” (Autorka używa terminu „Aneks”) są bardzo dobrze dobrane, znajdują się w nich wzory testów socjometrycznych, kwestionariusz ankiety na temat statusu ekonomiczno – społecznego rodzin, test Eurofit, karta badań Eurofit.

G. „Spisy wykresów i tabel”. Spis obejmuje aż 60 wykresów kołowych i wykresów słupkowych oraz 24 tabele, te składniki mocno wzmacniają treści pracy doktorskiej.

Praca doktorska Karoliny Gruca – Szumańskiej spełnia warunki stawiane w „Ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku (Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce)”:

1) Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie nauk o kulturze fizycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Autorkę;

2) Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne, aktualne rozwiązanie problemu naukowego dotyczącego związków popularności uczennic i uczniów w okresie dorastania (12 – 13 – latków) ze szkół miejskich i wiejskich z ich wynikami w nauce i poziomem sprawności fizycznej, to rozwiązanie może być zastosowane w sferze społecznej: wychowania szkolnego.

Według mojej oceny, recenzowana praca doktorska Karoliny Gruca – Szumańskiej zasługuje na wyróżnienie, bowiem Autorka nie ograniczyła się do

badań diagnostycznych, lecz zrealizowała niełatwe poznawczo i praktycznie pożądane badania, które określiłem jako „próbę eksperymentalną”, przeprowadzone na dużej grupie uczennic i uczniów ze szkół miejskich i wiejskich.

Wniosek końcowy: Pracę doktorską Karoliny Gruca – Szumańskiej pt. *„Popularność ucznia w klasie szkolnej a wyniki w nauce i poziom sprawności fizycznej 12 – 13 – latków ze środowiska miejskiego i wiejskiego”* oceniam pozytywnie i wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów postępowania służącego do uzyskania przez nią stopnia naukowego doktora nauk o kulturze fizycznej.

Stawisław Pałka

Kraków, 29. V. 2023 r.